

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЎЗБЕК ТИЛИ
ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ

АДАБИЁТ НАЗАРИЯСИ ВА ЗАМОНАВИЙ АДАБИЙ ЖАРАЁН
КАФЕДРАСИ

АДАБИЙ ТАНҚИД ВА ЗАМОНАВИЙ ЎЗБЕК АДАБИЁТИ МАСАЛАЛАРИ

мавзуидаги республика илмий-назарий конференцияси материаллари

20.01.2021

Тошкент – 2021

Умида Расулова
Филология фанлари доктори

ОЛИМНИНГ СИРЛИ ОЛАМИ

Илму маърифатнинг маҳзанини англаш душвор, бунда заковат, қаноат, кунт, сабот муштараклиги муҳим саналади. Инсон кўнглидаги поклик, шаффофлик ўз соҳасига содиқлик, масъуллиқда намоён бўлади. Йиллар давомида китоб аҳлини Қодирий боғига сайрга чорлаган, ёш қаламкашларни Ижод сеҳридан воқиф айлаган, кизиқувчан талабага Қаҳҳорни англаш машаққатидан таҳсил берган, билагон болага Саргузашт сардорини ҳамроҳ қилган, Умидбахш тамойилларни кашф этган олим Умарали Норматов адабий жараённинг фаол кузатувчиси ҳисобланади.

Атоқли профессор Саид Аҳмад, Пиримкул Қодиров, Ўткир Ҳошимов, Тоғай Мурод, Улуғбек Ҳамдам, Исажон Султон каби ижодкорлар яратган асарлар бадиияти, қаҳрамонлар дунёкараши борасида оҳорли мулоҳазалар билдиради. У синчков мунаққид сифатида адабиётимиздаги эстетик

тамойилларни, назарий муаммоларни биринчилардан бўлиб тадқиқ этаркан, бунда ижодкор лабораториясини, поэтик дунёсини ҳам инобатга олади. Ёш истеъдодларни сўз салмоғи, шукуҳини ҳис этишга, миллий, маънавий бойликни асрашга даъват этади. Адабиёт илмини қисмати деб билган олим глобаллашув жараёнида ҳам маданий меросимизни авайлаш, миллий анъаналарни тарғиб этиш борасида залворли қарашларини илгари суради. Умарали Норматов ўзбек адабиётининг бугунги манзарасини ҳам ватан, оила, ахлоқ масалалари билан уйғунликда кўришни истайди.

Ўзбекистон Миллий университетида ярим асрдан зиёд фаолият кўрсатган бу инсоннинг маъруза, суҳбатидан баҳраманд бўлган илму толиб, ҳамкасблар, ижодкору шогирдлар унинг фитратидаги самимийлик, жўшқинлик, эркинликни ҳис қилган. Умарали Норматов танқиднинг тақриз, адабий портрет, муаммоли мақола, адабий суҳбат жанрлари ривожига ҳам муносиб ҳиссасини қўшмоқда. “Ижодкорнинг дахлсиз дунёси”, “Талант тарбияси”, “Қалб инқилоби” каби асарларда адиб биографияси, давр адабий муҳити, бадийят масалалари қамраб олинади. Олим холислик ва ҳалоллик мезони ила бадий яратиларни баҳолашга, истеъдод меҳнатини қадрлашга риоя этади.

Ўзбек танқидчилигида қодирийшунослик, қаҳқоршунослик илмий мактаблари ривожига олимнинг муносиб ҳиссаси бор. Вақтли матбуот саҳифаларида адабий метод, йўналишлар борасидаги баҳсларда ҳам Умарали Норматовнинг асосли, теран мулоҳазалари дарҳол эътиборни тортади. Ҳозирги адабий жараёндаги ўзгаришлар, жаҳон адабиётидаги янгиликлардан бохабар мунаққид сафдошлари, шогирдлари билан бу борада адабий суҳбатлар уюштиради, кенг жамоатчилик, китоб мухлисларининг фикрини ҳам инобатга олади. Озод Шарафиддиновнинг илк шогирди Умарали Норматов доим устозини эъзозлаган, унинг сийратидаги ҳақиқат, садоқатни қадрлаган. Ёдимда, 2002 йилда Шарқшунослик университетида амалий лойиҳани тасдиқлатиш мақсадида Умарали Норматов, Абдуғафур Расулов билан раҳбарлар ҳузурида йиғилганмиз. Бу лойиҳа доирасида Озод

Шарафиддиновнинг “Ижодни англаш бахти” асари нашр этилиши режалаштирилган.

Хайъат аъзолари иқтисодий томондан барча нарсани назорат қилиб, кўплаб лойиҳани тасдиқламаган. Айрим кишилар мунозара жараёнида фикрини асослай олмай, муддаога эришолмаган. Навбат бизга келиб, сўзга Умарали Норматов чиқади. Уларнинг эҳтиросли нутқлари, дадил қарашлари барчанинг диққатини тортган, регламентга ҳам риоя этилмаган. Сўзлари якунида навбатнинг Абдуғафур Расуловга берилишини сўраб, унинг ҳам лойиҳа салмоғи борасидаги мулоҳазасини тинглашга чорлаганида хайъат раиси туриб, ҳеч қандай эътироз йўқлигини, лойиҳа тасдиқланишини маълум қилган. Амалий лойиҳа натижасида яратилган монография ҳозирги кунда ҳам мутахассислар томонидан севиб мутолаа қилинади. Кўринадикки, ўз соҳасини пухта билган, аниқ мақсад билан фойдали илмий тадқиқотлар яратган олимлар турли даврада ўз ғояларини етказа олганлар.

Озод Шарафиддинов маслаҳати билан бошланган давраларда Умарали Норматов, Худойберди Тўхтабоев, Эркин Воҳидов, Абдуғафур Расулов, Иброҳим Гафуров, Ўткир Ҳошимов, Неъматилла Иброҳимов, Хуршид Дўстмуҳаммад, Ҳамидулла Болтабоев, Шухрат Ризаев каби олиму ижодкорлар ҳамкорлиги мустаҳкамланиб борган. Бу адабий гурунг янги асар тақдимоти, мунаққид ва санъаткорнинг кўнгил мулоқотига айланиб, адабиёт, маданият, тарих, эстетика, фалсафа соҳасидаги қизғин мунозараларнинг майдони бўлган. Даврадаги кишиларнинг интеллекти, диди, хаёлларини адабиёт ва санъат олами бирлаштириб турган. Адабиётшунос нигоҳидан ўтган, моҳир тингловчи эътиборига ҳавола этилган бадий асар холис фикр, баҳо боис пишиб, етилиб, тўйинтирилиб маромига келган. Айтиш жоизки, бу нафосат гурунгида адабий жараёндаги янгиликлар, ёш истеъдодлар, жаҳон адабиётидаги ўзгаришлар борасида самимий фикр алмашилган. Мазкур жараён йиллар силсиласида етук асарлар тақдим этилишига имкон яратган.

Умарали Норматов Фанлар академияси, Ёзувчилар уюшмасидаги илмий, бадий кенгашларда ҳам фаол қатнашиб, бугунги кун долзарб

муаммоларини ҳал этишга ҳиссасини қўшиб келади. У, аввало, ҳар бир янги асар бадиятини баҳолаш, саёз асар кўпайишига йўл қўймаслик, китобхон ёши, дунёқарашига монанд яратилган матн пухталигини кузатиш борасида зарур маслаҳатини аямайди. Олим жаҳон адабиётидаги модернизм, структурализм, постмодернизм оқимига хос хусусиятларнинг бугунги ўзбек шеърини, насрида намоён бўлиш ҳолати борасида ҳам залворли мулоҳазаларини билдиради. Умарали Норматов янгиликнинг маданий, ижтимоий қатламга таъсирини аниқлашда маънавий аҳкомларни кадрлаш, инсон сийратидаги одамийликни эъзозлаш ақидасини қувватлайди. Ўзбек адабиётининг дунё маданиятидаги мақомини асраш мақсадида ижодкор томонидан яратилган тинчлик, характерларда унинг ўзлиги, ориятини кўрсатиш муҳимлигини эслатади.

Заҳматқаш, фидойи Умарали Норматов бугун 90 ёшга тўлди. Унинг умр йўлдоши маъсума Венера ая домланинг бу мартабага эришишида доим суянчиқ бўлдилар. Адабиётнинг садоқатли, бағрикенг муҳибларига Яратгандан соғлиқ, хотиржамлик тилаб қоламиз.

MUNDARIJA

Б. КАРИМ	
Самимият ёлкини.....	3
А. УЛУҒОВ.	
Мунаққид маънавияти.....	11
Улуғбек ҲАМДАМ	
Иншо.....	32
Д.Қуроноф	
“Кеча ва кундуз” романининг илк ва қайта нашрларидаги тафовутларга доир.....	39
Ахмедова Шоира Нематовна,	
Мунаққиднинг адабий суҳбатлари.....	45
Умида Расулова	
Олимнинг сирли олами.....	50
ОБИДЖОН КАРИМОВ	
Ижодкор олимнинг адабиётга бахшида ҳаёти.....	53
ХУРШИДА ҲАМРОҚУЛОВА	
Умарали норматов сабоқлари.....	57
М.ХУДОЙҚУЛОВА	
У.Норматов адабий суҳбатларида баҳснинг ўрни.....	63
OBIDJON KARIMOV,ILHOMJON DARMONOV	
Erkin Vohidov ijodida esse janrining o‘rni.....	68
КАРИМОВ ҲАЛИМЖОН ЎРИНОВИЧ	
“Таназул” романида туркистоннинг рус босқини арафасидаги ижтимоий-сий манзараларининг акс эттирилиши.....	74
МАНАММАДИҲЕВ АНАДЖОН РО‘ЗИБОУ О‘Г‘ЛИ	
Urush mavzusidagi asarlarda badiiy psixologizm va konflikt.....	80
ТОЖИДДИНОВ ТОШПЎЛАТ ШОКИРЖОН ЎҒЛИ	
Мисра шаклининг мазмун ифодасидаги ўрни.....	84
ШАҲЛО ҲОЖИЕВА, ДИЛШОДА АНОРБОЕВА	
“Рухлар исёни” достонида фалсафий қарашларнинг ифодаланиши.....	89
НИГОРА ПАРДАЕВА	
Анбар Отин – зуллисонайн шоира.....	92